

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 101 (1709) 1 iyun 2018-ci il

"Xurcun" folklor guşəsi

(əvvəlki ödəniş sayımızda)

Bir gecə yarısı Araz çayı qızmış aslana dönür, aşib-daşır, qabağına çıxan evləri və canlıları ağzına alıb aparır. Şəhərdən əsər-ələmət qalmır. Yalnız təsadüf nəticəsində qoca bir qarın selin ağzından yayınıb xarabaya dönmüş dəyirmanın daşına ilişib qalır.

Hadisənin səhəri günü qoca qarın bu dəhşətli mənzərəni görüb ah çəkir və yanıqlı-yanıqlı bir bayatı çağırır:

**Dəyirmanın püskünə,
Çaxçaxına, püskünə,
Elim-obam qırıldı
Mənsə qaldım pis günə.**

**Otuzikilər
I mətn**

Rəvayətə görə, monqollar Azərbaycana gələndə qədr qarşılıqlarına çıxan yaşayış məntəqələrini asanlıqla tutur və əhalini çapıb-talayırdılar. Heç bir şəhər və yaxud kənd əhalisi təcrid-dırmağa kimi silahlanmış monqol ordusuna müqavimət göstərə bilmir, yaxud müqavimət göstərməyin yersiz olduğunu düşünərək könüllü surətdə onlara təslim olurdular. Dişlərində şirə yeri qalan monqol ordusu Azərbaycanın Mil-Muğan əyalətinə hücum edərkən gözləmədikləri dirənişə rast gəlirlər. Monqol hökmdarı döyüşü dayandırır və öz kəşfiyyatçılara əmr verir ki, öyrənib görsünlər onlara müqavimət göstərən qüvvələrin sayı nə qədərdir. Kəşfiyyatçılar qısa müddətdə əmri yerinə yetirib xanın hüsuruna gəlir və bildirlər ki, bəs qarşı tərəfdəkilər cəmi-cümlətən 32 nəfərdir. Xan qəzəblənir, ordubasına deyir: "Yüz atlı götür, o kəndi yerlə-yeksan edin, o yaramazları isə mənim hüsuruma gətirin!"

Atlılar irəliyə şığıyırlar. Çox gərgin və qanlı vuruş başlayır. Bir neçə saatlıq döyüşdən sonra yerli sakinlərin döyüşçülərinin hamısı öldürülür. Düşmənlərdən

isə beş-altı nəfər yaralı halda sağ qalır. Bu xəbəri eşidən xan heyretini gizlədə bilmir: "32 nəfərin cəsaretinə bax! Bir də mən belə qələbə qazansam, çoxlu əsgərlərimi itirməli olacağam!"

O vaxtdan da bu yaşayış məntəqəsinin adı Otuzikilər adlanır. Deyirlər ki, bu vuruşdan sonra monqol xanı ehtiyat edərək Mil-Muğan əyalətindən yan keçir və üz tutur cənuba sarı.

**Otuzikilər
II mətn**

Monqolların Azərbaycana hücum edəcəyini eşidən Mil-Muğan əyalətinin hökmdarı tabeliyində olan yaşayış məntəqələrinin ərlərini-ərənələrini bir yerə yığıb məşvərət keçirir. Deyir:

-Düşmənlər ətraf əraziləri işğal edərək irəliləyirlər. Onlar gələndə kimi biz tədbir görməliyik! Biz düşmənləri Aran ağzında qarşılmalıyıq. Biz onlarla kişi kimi vuruşmalıyıq. Əgər düşmənlərin qabağında qətiyyətsizlik göstərib geri çəkilsək, bizim üçün ayıb olar. Ona görə ki, arxamızdakı bizlərə güvənən ana-bacılarımız, colma-cocuqlarımızdır. Biz geri çəkilsək, qız-gəlinlərimiz düşmənlərin əlinə keçəcəkdir. Namərdlərin əməllərini görüb əsir götürülənlərdən xələlət çəkməli olarıq. Yaxşısı budur ki, biz öləndə kimi vuruşaq. Əgər biz ölsək, ana-bacılarımız qarşısında xələlətli olarıq. Ölü-nün nəyi utanar axı!

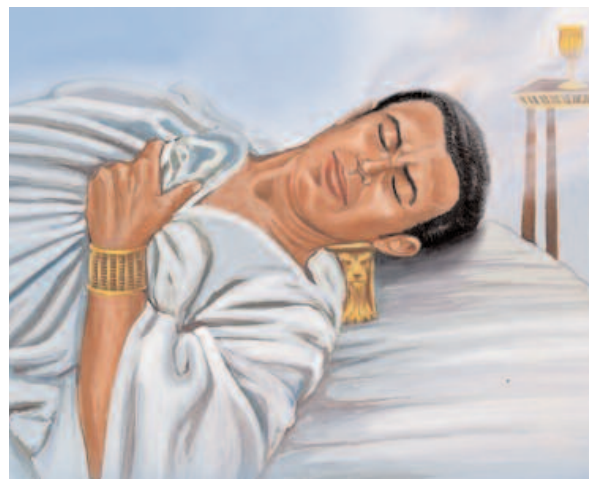
Hökmdar sözünü tamamlayaraq üz tutur məşvərət iştirakçılığına:

-Bu döyüş könüllüdür, məcburiyyət yoxdur. Məcbur edilənlər və qorxaqlar bizi də yarı yolda qoyub qaçarlar. Vuruşmağa hazır olanlar sabah səhər tezdən buraya toplaşsınlar".

Səhəri günü əyalətin 32 obasından onlarla yaraqlı igid vəd verilən yerdə hazır olur. Deyirlər ki, həmin vaxtdan da məşvərətin keçirildiyi və igidlərin toplaşdığı yer 32 obanın igidlərinin şərəfinə Otuzikilər adlanır.

Məzrəli

İmişli rayonunda Mil-Muğan düzənliyində qərarlaşan kəndlərdən biri belə adlanır. Vaxtı ilə bu ərazilərdə yaşayış olmamışdır. Bu ərazi ətraf yerlərdə yaşayan insanların əkin yeri olmuşdur. İnsanlar burada yalnız əkinçiliklə məşğul olur, gecələr isə öz yerlərinə gedirdilər.

Kəndin adı da buradan götürülmüşdür: Məzrəli-yaşayış olmayan əkin yeri.

Buludlu kəndi

Buludlu tayfası əvvəlcə Muradxanlı, Əlipənahlı, Tanrıqulular və Ağamallar kəndləri ilə birlikdə Muradxanlıya bağlı olmuşdu. Sonralar bu yaşayış məntəqələri, eləcə də Buludlu tayfası böyüyüb həmin tayfalardan ayrılmalı olur. Onların bu fikrini o biri kəndin bəzi şəxsləri bəyənir və bu tayfanın ayrılmasına əngəl törətmək istəyirlər. Lakin buludlular dedilərindən dönmür, düşəcəkləri yurdu dəqiqləşdirmək istəyirlər. Tayfanın ağsaqqallarının və ağbirçəklərinin məsləhəti ilə onlar indiki ərazidə yurd salırlar. Yeni yaranmış kənd müəyyən çətinliklərlə üzleşir. Sahələr əkilir, arpa, buğda

səpilir. Təsədüfən o il hava çox isti keçir. Bərk quraqlıq olur. Əkin sahələri susuzluqdan alışıb-yanmaq təhlükəsində qalır. Əkinçilər bir yerə toplaşib öləziyə taxıl zəmilərinə baxıb köks ötürürlər. Kəndin ağsaqqalı camaatın üzüntülü baxışlarını görüb deyir: - Qəm etməyin, Allah adildir, sizin bu əziyyətinizi yerə qoymaz, inşaallah!

Çox keçmir ki, göyün üzünü qara buludlar alır, ildırımlar şaqıldayır, sonra isə güclü yağış başlayır. Susuzluqdan alışıb-yanan sahələr dirçəlir, cadar-cadar olmuş torpağa həyat verilir.

Sabahısı günü kənd camaatı gözlərinə inanmır; kənd yaşılıqlar içində itibarıdır, taxıl sahələri, o cümlədən də çöl-bayır yamyaşıl libasını geyinmişdi.

Deyirlər taxıl zəmiləri bar verənə qədər kənd ərazisinin başının üstündə bir topa bulud cövlan edir, tez-tez yağış yağır və camaatı bu sızıntıdan qurtarır. Həmin vaxtdan da kəndin adı Buludlu çağırılır.

Muradxan, Əmirxan və Bağır əhvalatı

Deyirlər Muradxan, Əmirxan və Bağır dost-doğma qardaşmış. Muradxan evin böyüyü, Əmirxan ortancılı, Bağır isə sonbeşiyi imiş. Onlar valideynlərinin sağlığında şad-xürrəm dolanırdı, mehriban yaşayırdılar. Elə ki, ata-ana dünyasını dəyişdi, qardaşlar arasında da münasibət korşalmağa başladı.

Bu isə qan düşmənçiliyi ilə nəticələndi. Belə ki, atalarından qalma torpağı aralarında bölüşdürə bilməyən qardaşlar arasında mübahisə düşür. Mübahisə get-gedə qızıqır və əlbəyaxa döyüşə çevrilir. Muradxan qardaşların içərisində ən güclüsü imiş. Əmirxanla Bağır birlə-

şib Muradxanı susdurmaq istəyirlər. Bu mənzərəni seyr edən Muradxanın oğlu qoşal ilə tüfəngi götürüb havaya atəş açmaq və bu davanı yatırtmaq istəyir. Açılan güllə Əmirxanın oğluna dəyir və onu öldürür. Bununla da qardaşlar arasında qan düşmənçiliyi şiddətlənir və onlar bir-birindən aralanırlar. Hərəsi atalarının torpaqlarının bir tərəfində məskən salırlar. Muradxanlı, Əmirxanlı, Bağırılı kəndləri belə yaranır.

Çahar kəndi

Deyirlər bu kənddə əvvəlcə dörd ev olub. Oba əhli bir-biri ilə qohum olan dörd nəslin sakinləri idi. Onlar əkinçiliklə və maldarlıqla məşğul idilər. Bu dörd ailənin saysız-hesabsız qoyun sürüləri, mal naxırı, at-dəvə sürüləri vardı. Çox zəngin yaşayırdılar.

Bir dəfə İrandan Arazı adlayıb gələn qaçaq-quldurlar bu insanların mal-qoyununu görüb təccüblənirlər:

-Çahar evə bax, sərvətə bax!

O vaxtdan da bu yer Çahar adlanmağa başlayır. Çahar fars dilində dörd deməkdir.

Bir bayatının tarixçəsi

Monqol xanı Batı xan irəliləyərkən qarşısına çıxan adamları da əsir alır və döyüşçülərinin ərzağını, pal-paltarını, silah sursatları onlara dağıdırırmış. O, Muğandan keçərkən çöldə əkin ekən bir rəncbəri də dəstəsinə qoşur. Onu silah-sursatla yükləyib qabağına qatır və yola davam edir.

Əli hər yerdən üzülən rəncbər başına gələnləri ailə-uşağına çatdırmaq üçün Muxurtəpədən keçərkən gözü bir iri qara daşa sataşır. O, həsrətlə daşa üz tutur və sızıldaya-sızıldaya bir bayatı çəkir:

**Apardı Batı məni,
Qul edib satı məni.**

**Yollar uzun, mən yorğun,
Öldürür çatı məni.**

LƏTİFƏLƏR-RƏVAYƏTLƏR

Gözətçinin yuxusu

Bir gün Şah Abbas Mil-Muğan düzündə olarkən öz yaxın adamları ilə Araz qırağı meşəyə gəzintiyyə çıxmaq istəyir. Bu zaman gözətçi gəlib deyir:

-Padşah-ələm sağ olsun, siz bu gün səyahətə çıxmayın.

Şah Abbas təccüblə soruşur:

-Nə üçün, gədə?

Gözətçi qaydır:

-Mən bu gecə yuxumda gördüm ki, siz səyahətdə olarkən, meşədən bir bədheybət vəhşi çıxıb sizin üstünüze cumur və hamınız o vəhşi heyvanın qurbanı olursunuz.

Sabahısı gün Şah Abbas öz səyahətə çıxır, amma adamların icazə verir ki, onlar gəzintiyyə çıxsınlar. Günortaya yaxın Şah Abbasa xəbər çatır ki, bəs doğrudan da meşədən hələ heç kimin tanımadığı bir vəhşi heyvan çıxıb və onun adamlarının hamısını məhv eləyib.

Şah Abbas bu xəbəri eşidən kimi gözətçini yanına çağırtdırır və onun boynunu vurdurur. Niyə?

Deyir ki, gözətçi gecələr yatmamalıdır. Sən yatmışsan ki, belə də yuxu görməsən.

(ardı gələni sayımızda)

**Toplayanı və çapa hazırlayanı
folklorşünas-etnoqraf
Faiq ŞÜKÜRBƏYLİ**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORSASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ**